

Kokkuvõtte teemal: Mesinik ja mesindusaktivist Mart Reinik 150.

Aeg ja koht: Põltsamaa Mesinike Selts mesinike õppepäev Põltsamaal, J.Kuperjanovi 1, Põltsamaa Kultuurikeskuses, 21.04.2012.a.

Lektor: Rutt Tänav, lektorileping PR-8-1.4-49

24. aprill on silmapaistva koolijuhi ja mesiniku Mart Reiniku 150. sünniaastapäev. Küllap on kõik kohalviibijad kursis asjaoluga, et Tartus on Mart Reiniku kool, mesindusinimestena olete ilmselt kursis ka Reiniku mesindusalaste õpetustega, aga kas ka sellega, et mees on pärit Adavere mailt? See on küll pisut tinglik: Lõimetsa küla, kust ta pärit on, oli Adavere valla lahustükk keset Pilstvere kihelkonda, 1931. a aprillist arvati see Imavere valda, samuti Suurküla ja Ojaküla.

Niisiis: Mart Reinik sündis 24. aprillil 1862. aastal Lõimetsa küla Reino talus, tema isa Tõnis oli rentnik. Ema nimi oli Ello ning Mardil oli veel 6 õde-venda. Tema meenutuste järgi varasemast lapsepõlvest võiks arvata, et eelkõige oli tal soodumus füüsiliseks tegevuseks: et lemmiktegevuseks oli kelgu meisterdamine ja uisutamine, ometi, nagu enamik varasemaid haritlasi, kirjutab ta, et lugemise õppis selgeks ema voki kõrval istudes. Lõimetsa külakooli pandi poiss 9-aastaselt, edasi läks ta Paide kihelkonnakooli, lõpetas selle 1879. aastal. Ent ei hakanud ta nüüd meistrimeheks ega spordimeheks, vaid astus hoopis Tartu Õpetajate Seminari.

1883. aastal saigi temast õpetaja, kõigepealt Põltsamaa kihelkonnakoolis, seejärel 1884-1886 Venemaal Tšernigovi kubermangus, 1886-1887 Kaarma Õpetajate Seminaris, siis tõi tee ta jälle Põltsamaale, aga sedapuhku algkooli õpetajaks. Oma õige koha leidis ta Tartus: asunud 1889. aastal vastasutatud Tartu I Kroonualgkooli juhataja ja õpetaja kohale, jäi ta sinna lausa 40 aastaks (kuni 1929).

Mart Reinik oli noor siis, kui ka eestlaste rahvuslik ärkamine oli noor, meenutagem aastaarvu, millal õmmeldi Põltsamaal esimene sinimustvalge lipp: 1884 oli see. Mart Reinik oli siis 22 aastane ja töötas just selles samas kihelkonnakoolis, oli kolleeg lipuõmblejale Emilie Beermannile, võib-olla osales lipuvarda valmistamise juures?!

Rahvuslik liikumine oli algul suunatud saksa mõisnike vastu, teiselt suurelt ja tugevalt – Vene riigivõimult loodeti tuge sakste vastu. Ka Reinik oli algul küll isamaaline, kuid venemeelne mees. Nii nagu teiste eestlaste silmad, nii ka temal avanesid need Aleksander III räige venestuspoliitika ajal. Ise on ta kirjutanud nii: “Sakste vastu ei ole mul kunagi poolehoidu olnud, vaid juba seminaris andsime plaanid, kuidas nende võimu murda, kuidas Eesti riik luua. Kes võis siis seda uskuda, et need unistused kord täide lähevad! Sel ajal tundsin venelastele kaasa, sest uskusin alles lapselikult, et nemad tõesti meie rahvale – eestlastele heatahtlikud on ja abi annavad saksa poliitilise ja majandusliku surve vastu. Aga suur venestamise ajajärk, mis algas 1887. aastaga, tõi lõpliku pöörde minu kalduvuses venelaste poole. Tahtsin ikka eestlaseks jääda, tahtsin ka, et minu õpilastest head eestlased saaksid, ja ma usun, et see on mul kaunisti korda läinud. Meie õppisime küll hoolega vene keelt, aga meie ei unustanud selle juures, et meie eestlased oleme. Kui õppekavast eesti keele tunnid maha kustutati, “sest lapsed mõista kooli tülles isegi hästi eesti keelt”, toonitatakse ametlikus kirjas, siis õppisime usuõpetuse tundides eesti keele lugemise ja kirjutamise ära. Selleks andis suur vene surve nagu hoogu.“ Tsitaadi lõpp.

Mart Reinik lõi ühiskonna ehk toonase kõnepruugi järgi seltskonnaelus agaralt kaasa. Ta kuulus laulu- ja mänguseltsi “Vanemuine”, Eesti Kirjameeste Seltsi, oli Tartu Õpetajate Vastastikuse Abiandmise Seltsi ja Tartu Õpetajate Seltsi asutaja ja esimees ning Tartu Majandusühisuse ning ka Eesti Laenu- ja Hoiuühisuse üks asutajaid.

1-klassiline 3 õppeaastaga Tartu I Kroonualgkool oli asutatud Tartu linnakooli juurde. Kool Tartus toonasel Aia, praegusel Vanemuise tänaval saigi Reiniku elutööks: algul polnud äsja asutatud koolil ei oma maja ega õppeprogramme, Reinik oli korraga nii koolijuhataja kui ka ainuke õpetaja. Pidi kõigega üksi hakkama saama ... Esimesel aastal õppis koolis 23 poissi, töö toimus linnakooli ruumes ja vene keeles. “Reiniku koolist” kujunes Tartu linna ja selle ümbruskonna eesti rahvusest lihtrahva laste kool.

Mart Reiniku kooli kodulehel on ära toodud tema õpilase, muusikamehe ja ohvitseri August Nieländeri mälestused kooliajast: “Isa pani mind kaheksa aastaselt Mart Reiniku algkooli, mis asus väikeses puumajakases, Riia tänaval, tookordse linnakooli õuel. Oli tsaariaeg ja kooliharidus kuulus alles vabatahtlike luksuste hulka, pealegi oli algkool maksuline. Minu esimeses koolis oli ainult kolm klassi ja õppemaks oli seal kolm rubla semestris. Kõik klassid asusid ühes ja samas ruumis ning olid ühe ja sama õpetaja juhtida. M. Reinik oli väga nõudlik pedagoog. Korraarmastajana leidis ta, et üpris kasulik oli laual käepärast hoida peenikest pillirookeppi. Kui siis juhtus, et mõni vallatu olevus sõnakuulmatuks muutus, tantsis see kepp ta seljal sellist tantsu, et tolmu riietest kõrgele keerles. Kooli juurde kuulus meil ka üsna suur viljapuuaed, kuhu end tööle abiks pakkusime. M. Reinik oli aiatöö kõrval ka tubli mesinik. Peale aiatöö aitasime õpetajat sageli ka koolitöös.” Tsitaadi lõpp.

12 aastat pärast kooli asutamist, 1901. aastal otsustas linnavalitsus Aia tänavale ühekordse telliskivist koolimaja ehitada. Oma maja saadi valmis 1903. aasta sügiseks. 1929. aastani, mil Reinik pensionile läks, oli see poistekool. Õpilaste arv suurenes pidevalt ja koolimaja jäi kitsaks. Aastatel 1929-1931 ehitati hoone oluliselt suuremaks. Uues majas jätkas kool kuni II maailmasõjani 6-klassilise tütarlastekoolina. Mart Reinik suutis ehitada koolile uhke maja ning kujundada maineka õppeasutuse, temast ja tema koolist peeti lugu, ta ise oli tasakaalukas, väarikas ja heatahtlikult nõudlik, nagu meenutatakse.

Vahepeal mõned pildid Mart Reiniku perekonnast: perepilt; samalt pildilt tütre ja poeg; veel poeg Endel sõjaväevormis; kaks pilti vend Tõnisest; ning vend Otto Reinik, kes jäi kodukihelkonda ja 1895 valiti Tamsi külas asunud Tapiku 3-klassilise vallakooli õpetajaks, oli seal kuni 1899 (sama kool, mis 1925 toodi üle Tapiku mõisasse). 1899-1928 töötas Otto Puiatu koolis ehk siis Adavere koolis Puiatu külas.

Aga pühendagem nüüd enam teie erialale – mesindusele. Ilmselt tuleb Reinikut pidada 20. sajandi algupoole Eesti suurimaks mesinduskorüfeeks: mesinikuna töötas ta alates 1901. aastast, uuris, vaatles ja katsetas, ning oma kogemusi ja teadmisi ta vaka all ei hoidnud.

Pilt 1905. a ajakirjast „Mesilane“.

Pilt „Aiatoõlehest“. 1907 alustas Reinik kuukirja „Aiatoõleht“ välja andmist, see ajakiri kestis 1918. aastani. Eks vahepeal olid keerulised ajad, Vabadussõda ja Eesti Vabariigi esimesed aastad, aga 1923-1931 oli Reinik ajakirja „Aed“ mesindusosakonna tegevtoimetaja ja põhiliselt ise ta sinna artiklid ka kirjutas. Alates 1931. a kuni surmani oli Reinik kuukirja

"Aed" ja "Mesinik" (Mesila) väga produktiivseks toimetusliikmeks. Nii oli ta pidevalt 33 aastat töötanud mesindusliku ajakirja toimetajana.

Mõned leheküljed 1908. ja 1909. a „Aiatöölehest“. Muuseumis on 1908. ja 1909. a „Aiatööleht“ (Reinik toimetas seda 1907-1918), tiitellehel on kirjas: tegevtoimetaja kooliõpetaja Mart Reinik. „Aiatööleht“ ilmus 1 kord kuus, väga paljud artiklid on Reiniku enda kirjutatud, kogu aasta sisukorras on autorite nimed ära toodud, ajakirjas endas on toimetaja kirjutatud artiklid nimetud, üks artikliseeria on mesiniku töö vastavalt jaanuari-, veebruari- jne kuus. Mesindust kirjutab veel 11 autorit, kuid enamjagu artikleid pärinevad Reinikult. 1908. a kirjutab ta palju ka aianduse teemadel: nagu mesindust nii ka aiandusest on sari sellest, mida mingil kuul tuleb aias teha; siis sõnnikulavast, loomapeetide väetamisest ja varjuaiast

Mesilaste tõuparandusest pikalt: oluline on kõigepealt mesilasi hästi pidada ja hooldada, edasi on oluline ema ja leskede valik, kaugemate naabritega aeg-ajalt peresid vahetada, aga et mõlemal ikka terve ja noore emaga pere oleks. Toob näiteks Ameerikast pikanokalise punase ristiku mesilase tõu aretamise. 1909. a tegeletakse Ungarist Kraini mesilaste tellimisega.

Amerika uus leidus „mitu ema ühes peres“ ajab mesinikud kihama. Reinik on ise seda ka 1903. a alates katsetanud. Suurem pere peaks rohkem toodangut andma, aga sellest ei tule midagi, lõpuks hävitab üks ema teise ära.

Järgmistes numbrites kirjutab Reinik mee tähtsusest toiduainena, pakub hulga toiduretsepte ning edaspidi kirjutab ta meest kui ravimist. *Marrubium vulg.* – ürt-penimünt – taim, mida kasutada meekompvekkide tegemiseks kõha vastu.

Ta oli Tartu E. Põllumeeste Seltsi aianduse-mesinduse osakonna, hilisema Tartu Aianduse-Mesinduse Seltsi, asutajaid ja juhatajaks 1907.-1923. a ja alates 1923. a kuni surmani nimetatud seltsi juhatuse liige. M. Reinik oli ka üks neist, kelle algatusel teostati Eesti Aianduse-Mesinduse Keskse seltsi organiseerimine ja asutamine. Viimati oli ta Eesti Aianduse-Mesinduse Keskse seltsi nõukogu ja mesinduse sektsiooni liikmeks.

„Aiatööleht“ 3-1908: Eesti Põllumeeste Seltsi aiatöö ja mesilastepidamise osakonna koosolek 27. jaan. 1908. Aasta aruandest tähendame: osakond on asutatud 4. märtsil 1907. Osakonnal oli 52 liiget, nendest 6 juhatuse liiget. Pääkoosolekuid on 5 peetud, juhatuse koosolekuid – 12. Pääkoosolekutel on igakord seletust antud aiatööst ja mesilastepidamisest. Juuni-kuul pandi mesilastepidamise kursus toime 28 osavõtjaga. Osakond ühes tähtsamate mesinikkudega töötas välja kliimakoohase taru Gerstungi süsteemi järele, millele „Tartu Gerstungi taru“ nimeks pandi. Nimetatud tarusid on osakonnalt 40 tellitud ja tellimisi tuleb alati juurde. Kunstkärgede valmistamiseks on väljamaalt press tellitud ja mõni puud vaha selleks kokku ostetud, et võiks mesinikkudele odavamalt kunstkärgi muretseda. Mädapoja haiguse hävitamiseks on tellitud formalini lampisid ja theemasinaid, mis osakonna käest saada on. – Kliimakoohaste õunapuude sortide üle on mitmel puhul läbirääkimisi olnud. Suurel viisil kasvatamiseks on järgmised sordid heakskiitmist leidnud: suvesortidest 1) Baltimaa valge klaar õun, 2) Suislepp. Sügise sortidest: 1) Ametmehe õun, 2) Riia piima õun ja 3) Serinka. Tali sortidest: 1) Sibula õun (Vorsdorfer), 2) Welte (Tartu roosi-õun) ja 3) Antonovka.

Osakonna rahaline seisukord möödaläinud aastal oli järgmine:

Sissetulnud: 379 rbl. 58 kop.

Väljaläinud: 349 rbl. 87 kop. 1. jaanuariks jääk kassasse 29 rbl. 71 kop.

Osakonnal on varandust 52 rbl. 91 kop.

Juhataja Mart Reinik pani tuleva aasta eelarve ette. Toimetaja J. Tõnisson pani ette, et osakond ei pea mitte sellepärast oma tegevust kitsendama, kui tal alati raha käepärast ei ole, vaid tarbekorral Hoiu-Ühisuselt laenama, sest see asutus toetab rahvalikku ühissettevõtteid ja sellepärast on tarvis eelarvet suurendada, näituseks vahaostmise ja kunstkärgede valmistamise peale 500 rbl.; tarvis ka rahvast osakonna tegevusega tutvumaks teha. Eelarve suurus arvati 1023 rubla peale.

Järgnes J. Nurmbergi kõne spalterpuude ravitsemisest ... V. Künnapuu rääkis mädapoja haiguse eest hoidmisest ja kaasatoodud formalinilampide ja theemasina kasutamisest.

Uus juhatus on järgmine: juhataja Mart Reinik, abi J. Nurmberg, kassahoidja dr. E. Kengsepp, , abi F. Bach, kirjatoimetaja V. Künnapuu. Võeti vastu 10 uut liiget.

„Aiatööleht“ 5-1908: TEPS aiatöö ja mesilastepidamise koosolekul rääkis M. Reinik kihutussöögist: seda peab hakkama andma 5-6 nädalat enne peameesaagi algust, siis lähevad pered tugevaks ning koguvad rohkem mett. Kihutussöök on 1osa suhkrut, 2 osa vett ja seda tuleb anda ainult $\frac{1}{4}$ kuni $\frac{1}{2}$ naela päevas.

„Aiatööleht“ 3-1909: TEPS aiatöö ja mesilastepidamise osakonna koosolek 15. veebruaril „Vanemuises“. Reinik rääkis meesaagi suurendamisest. Möödunud aastal on peetud 6 koosolekut, liikmeid oli 77, eelarve oli üle 900 rubla, aga on võetud ka laenu. Mesinduskursuse jaoks tahetakse Laenu-Hoiuühisuselt toetust küsida. Reinik valiti uuesti juhatuse esimeheks. Seltsi aastamaks on 1 rbl, tahetakse võtta 1 rbl veel osakonna heaks.

Meepurkisid sai Lelle vabrikust.

1909. a maikuu koosolekul rääkis Reinik marjapõõsaste ja puude kaitsmisest igasuguste kahjurite ja haiguste eest. Putukate vastu kasutatakse lisaks püünistele ja liimile bordoovedelikku, pariisi rohelist, väävlrikaaliumi ja tuhka.

1909. a viimases numbris teatab Reinik, et lugejaid on olnud 700-1500. Väljaandjaks on olnud TEPS, teised seltsid on toetanud. Väljaandmine pole ennast ära tasunud, TEPS on igal aastal pidanud juurde maksma. Nüüd otsustati lehte põllumeeste seltside ja ühisuste ühisel väljaandel välja anda.

Tema organiseerimisel ja kaastegevusel toimus meie kliima kohase mesilastaru, tartu taru (1907) ning eesti taru (1929), väljatöötamine, Eesti Aianduse-Mesinduse Keskseksi asutamine (1927) ja vaatlusmesilate rajamine. **1909. a TEPS näitusel sai TEPS mesindusosakond tartu taru eest I auhinna.** 1939 ilmus Eesti taru ehitusõpetuse 3. täiendatud trükk. 1929 on veel õlgtarusid kasutusel, Reinikul on omal linnas olnud.

„Aed“ jaanuar 1929 kirjutab M. Reinik mesilaste nakkav-kõhutõvest ning selle ravimisest parkhappe või soolaga. Teine artikkel on lahutisvõrest. Eesmärk ema eraldada muust perest, võre tehakse kas traadist või tsinkplekist, eri maadel on tehtud katseid. Traadist on parem, mesilased tahavad ema lähedal olla, traatvõre puhul kannavad mett paremini magasinini ka. M. Reinik vastab ka lugejate rohketele küsimustele.

„Aed“ mai 1929 kirjutab M. Reinik meetaimedest: phatseelia (keerispea – kevadel vara külvata, 6-7 nädala pärast õitseb ja sügiseni, siis teha rukis), kurgirohi, mesikas, paju, vaher, pärn, pihlakas, kastan, sarapuu, läätspuu, valge ristik, ussikeel, tatar, mesikas. Samas uudist mesinduses: Uus-Meremaal kasutusele võetud kaheemaviis. Kaks sülemit teineteise peale ühte tarusse paigutatud, võre vahel.

„Aed“ august 1929 Kas mesilased kannavad mune edasi? Leidis magasinis, kuhu ema lahutisvõre tõttu ei pääsenud, kaanetatud emakupu ja kolmepäevase tõuguga lahtise emakupu. Ema ilmselt ei saanud seal käia, sest kaanetatud hauet polnud.

„Aed“ veebruar 1931 Mesilastel olgu talverahu. Rottide ja hiirte tõrjest mesilas. Lennulauad lapiti lennuava ette panna. Kui tarud on kuskil hoones, siis lõksud, kassid, fosfor, arseen ja strihniin käiku. Aga mürkide asemel soovitab siiski kustutamata lupja suhkru ja aniisiõliga, kipsi jahuga või süsihaput baariumi jahu, liha ja veega tainaks segatuna. Veel on meresibul jahu, kriidi ja veega. Mesilastele talveks antud toidu tagavarade kristalliseerumisest. Mitte lisada siirupile happeid. Happed ei lase suhkrul mesilase kehas inverteeruma hakata (glükoosiks ja fruktoosiks lagunema).

Alates 1913. aastast juhtis ta Tartu Aianduse-Mesinduse Seltsi mesilat Vahil ja korraldas seal mesinduskursusi, pidas loenguid ja andis välja temaatilisi kirjutisi. Mesinduse õpetajana ja lektorina oli Reinik esmajärguline ja otsitud töõjõud. Ta töötas **Vahi** põllutöö- ja aianduskoolis 20 aastat (1917-1937).

Järgmiseks mõned pildikesed sellest koolist. Vahi küla asub Tartu põhjapiiril. Alates 1908. a korraldas Tartu Eesti Põllutöömeeste Selts siin eestikeelseid põllumajanduslikke kursuseid, 1912. a olid kontrollassistendite ja 1913. a piimatalituse kursused. 1918. a avatigi Vahi kaheaastane põllutöökool, samal ajal oli vaibumas senise tuntud Sahkapuu kodumajanduskooli (1911–1918) tegevus. Vahil töötas aianduse eriklass ja kontrollassistendite kool. Uus hoone ehitati 1926. a ja selle baasil rajati 1933. a Vahi aiandus-mesinduskool. Koolitalu oli katse- ja praktikabaasiks TEPS-i korraldatud mitmesugustele põllumajanduskursustele. Paljud meie vanema põlve põllumajandusspetsialistid said hariduse Vahi koolis, mis töötas 1944. aastani. 1982. aastal avati kooli asukohal mälestuskivi.

Postimees. 1937. Kool töötab mitme haruga: kaheaastane põllutöö- ja kaheaastane aiandus-mesinduskool. Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi abipalve Vahi koolide ülalpidamiseks. Haridusministeerium on asunud seisukohale, et meil tuleb ellu kutsuda põllumajanduse instituut. Põllumajandusinstituudi asukoha valikul olevat peatuma jäänud Vahi juurde, selle soodsa asukoha tõttu. Esijoonel asuks põllumajanduse instituut siin maa südames ja oleksid kättesaadaval ülikooli katsejaamad, laboratooriumid jne. Peale instituudi jääks Vahile töötama kahe-aastane põllutöö keskkool.

Kuidas Vahi kooli tegevust „Postimehes“ kajastati: 1932. Vahi koolide heaks korraldatava rahalise loterii piletite tellimine on harukordselt elav olnud. Eriti agarust on üles näidanud maal ja linnades need kauplused ning kontorid, kellel maainimestega tegemist. Ka on alguspäevadel rohkem raha sisse tulnud kui eelarves ette nähtud, mille tagajärjel uusi preemiaid on määratud.

1934. Sügisel asutati Vahi üleriikliku aianduse-mesinduse kooli juurde suurem puuvilja- ja seemnekuivatis ja tehti algust õuntekuivatamisega. Asjatundjate poolt on kuivatite produktid heaks tunnistatud. Vahi Põllutöökooli juurde asutatav õuntekuivatis suudab ümbertöötada aastas 150.000 kg toorõunu, millest saaks 12.000 kg kuivatatud õunu, See arv rahuldaks täielikult eesti turu nõudeid.

1935. Kodune veinivalmistus lihtsustatud. Vahi aianduskool laskis käesoleval sügisel müügile toorest õunamahla koduseks veinide valmistamiseks. ... Mahla võib saada oma nõudega ja ka Vahi kooli nõudega. ... On võimalik saada veinimahla niihästi pastöriseeritult kui ka pastöriseerimata, – vaatides kui ka pudelites. Tellimise kohaselt võib ka saada õunamahla eri õunasortide järele, kui seda nõutakse.

1936. Vahil mesindusõpetaja kriis. Vahi aiandus- ja mesinduskoolides on praegu mesindusõpetaja kriis, sest senine õpetaja, tuntud mesindustegelane Mart Reinik on saanud juba üle 70 aasta vanaks ja haridusministeerium ei kinnitanud teda enam edasi õpetajakohale. Praegu otsitakse uut mesindusõpetajat.

1937. a ajakirja „Mesinik“ maikuu numbri esikaas on kujundatud Mart Reiniku 75. sünnipäevale vastavalt: tema portreed ümbritseb tammepärg, all 75.

Kokkuvõttena elutööst ilmus M. Reiniku sulest "**Tegelik mesinik**". See on sarja Aianduslikud-mesinduslikud nõuanded 2. raamat, kokku oli sarjas 6 raamatut, kuid teised on teistelt autoritelt. 1939. a 20. veebruari otsusega määrati talle mesinduslikkude teenete eest Punase Risti IV klassi teenetemärk.

Mart Reinik suri 6. septembril 1940 78 aasta vanuses ja on maetud Tartu Ropka kalmistule. Mart Reiniku postmark ja esimese päeva ümbrik. Postmargil ja ümbrikul on kujutatud tema mälestusmärk Reiniku kooli seinal. Alates 1997. aastast kannab kool oma esimese õpetaja ja sisulise rajaja Mart Reiniku nime. 1. augustist 2011 reorganiseeriti kool ümber põhikooliks ja kannab nimetust Tartu Mart Reiniku Kool.

Äärmiselt kohusetruu, täpse ja õiglase inimesena on jätnud Mart Reinik kõige paremad ja kaunimad mälestused kõigile, on öeldud nekroloogis.